

Nimiviikko

Kalevalaseuran yhdeksäs kulttuuriviikko oli omistettu nimistölle, sen tallentamiselle, tutkimukselle, huollolle ja suojelulle. Nimiviikon järjestäjinä olivat Kalevalaseuran lisäksi Suomen nimiarkisto, Folk-kultursarkivet ja maanmittaushallitus.

Nimiviikon avajaiset olivat 27. helmikuuta Valtioneuvoston juhlahuoneistossa, jossa isäntänä toimi opetusministeri. Tilaisuudessa julistettiin puhuttelunimien keruukilpa ja avattiin niminäyttely.

NIMINÄYTTELY

Nimiarkistojen kokoelmat ovat tutkimuksen edellytys, ja kokoelmien kartuttaminen on arkistojen nykyisiä päätehtäviä. Maamme paikannimistön keruutilanteen esittelyllä alkaa maanmittaushallituksen näyttelysaliin järjestetty niminäyttely, joka jatkuu vielä toukokuun loppuun saakka. Suomalaista nimistöä on systemaattisesti kerätty vuodesta 1915 lähtien, ja keruun on arvioitu kestävän tämän vuosi-

Näkymä nimeämistapoja esittelevästä seinästä.

kymmenen loppuun. Vaikka kokoelmat karttuivat 60-luvulla yli 70 000 lipun vuotuisvauhtia, on keruutilannekartassa lähes umpeen kerätyn Etelä-Suomen vastakohtana Itä- ja Pohjois-Suomessa laajoja kokonaan keräämättömiä alueita. Kokoelmien vuotuista karttuntaa kuvaava diagrammi osoittaa keruusaaliin pienentyneen ja keruun vaikeutuneen viime vuosina. Ruotsalaisen nimistön keruutilanne vaikuttaa onnekaammalta: arvioiden mukaan viiden vuoden kuluessa ruotsalaisalue saadaan kokonaan nimestetyksi.

Niminäyttelyssä on esillä melkoisesti

sellaista tietoa, joka on laskelmin ja tutkimuksin hankittu juuri näyttelyä varten. Tällaisia laskelmia ovat mm. nimitiheys ja nimistön koostumus, jotka kumpikin antavat yleiskuvan nimistömme rakenteesta.

Nimitiheys, nimien lukumäärä yhden neliökilometrin alueella, on laskettu runsaasta kolmestakymmenestä kokonaan kerätystä pitäjästä. Laskelman pohjana on pitäjänkokoelman nimitietojen määrä, joten keruun taso pääsee jossain määrin vaikuttamaan tulokseen. Rannikon ja saariston ruotsalaispitäjissä on tiheästi nimiä: Kökarissa 30, Hiittisissä 27, Parai-

silla 19 jne. Esimerkeiksi valituista suomalaispitäjistä runsasnimisin on Antrea, jossa on 24 nimeä neliökilometrillä. Myös Länsi-Suomen viljelysseuduilla on melko tiheään nimiä, esim. Tl. Koskella 17, Pälkäneellä 12, Laihialla 11 ja Kankaanpäässä 10. Sisämaassa on yleensä paljon vesistönimiä, mutta suuret metsäalat vähentävät keskimääräistä nimitiheyttä, joka on esim. Jämsässä ja Hankasalmella 7, Paltamossa ja Kaavilla 5. Pohjois-Suomen suurpiirteinen maisema ei enää tarjoa nimeämiskohteita; esim. Sodankylässä on nimettyjä paikkoja vain 0,6 neliökilometriä kohti.

Nimistön koostumus on selvitetty yhteensä 28 suomalais- ja ruotsalaispitäjästä. Kustakin pitäjästä on tarkastelun kohteeksi otettu yksi keskikokoinen, maastoltaan alueelle tyypillinen kylä. Arkistojen kokoelmista poimitusta kylän nimistöstä on laskettu, kuinka suuri osa siitä prosenttisesti on asumusten, viljelysten, maasto-kohteiden, vesien ja saarten nimiä. Asumusten nimien ryhmään on talonnimien lisäksi otettu myös erilaisten rakennelmien, mm. latojen ja siltojen nimet. Yhtenäisin ryhmä on viljelysten nimet ja kirjavin maastonimet, joihin on laskettu kuuluviksi maankohoumien ja -laskeumien, metsien ja soiden sekä pienoismaastojen nimet. Vesistönimiin on laskettu varsinaisten vesien, järvien, lampien ja jokien, lisäksi rantapaikkojen sekä apajien nimet. Saarten sijoittaminen omaksi ryhmäkseen erottaa nimistöltään rannikon ja saariston toisistaan. Koostumusta kuvaavista pylväsdigrammeista hahmottuu selviä alueellisia nimistöeroja. Länsi-Suomen viljelysalueella on eniten asumusten ja viljelmien nimiä, esim. Tl. Koskella 46 % ja 27 %, Kankaanpäässä 34 % ja 29 %, Laihialla 46 % ja 24 % sekä Teerijärvellä 18 % ja 47 %. Asumusten nimiä tosin on nykyään melkoisesti kaikkialla, koska viime vuosikymmeninä vanhoja tiloja on lohkottu yhä pienempiin osiin. Järvialueella maasto- ja vesistönimet ovat hallitsevat ryhmät, esim. Hankasalmella 24 % ja 25 %, Kaavilla

28% ja 34 % ja Paltamossa 36 % ja 23 %. Idempänä ja pohjoisempana maasto- ja vesistönimien osuus yhä kasvaa. Enontekiöllä on maastonimiä 50 % ja vesistönimiä 43 %. Rannikolla suurin ryhmä ovat vesistönimet, esim. Haukiputaalla 44 % ja Snappertunassa 34 %. Ulkosaaristossa on eniten saarten nimiä, esim. Haapasaaressa 46 % ja Kõkarissa 60 %.

Nimien sisältö

Näyttelyn laajin osasto esittelee nimistöntutkimusta. Etymologisen tutkimuksen esimerkeiksi on koetettu valita selväpiirteisiä tyyppiesimerkkejä eri selvityskeinojen havainnollistamiseksi. Nimien sisältöä voi selvittää sekä kenttä- että arkistotutkimuksin. Karttojen, piirrosten ja valokuvien avulla esitetään mm. sitä, kuinka nimen selitys saattaa löytyä maastosta; esim. *Risti*-nimet ovat usein »ristissä» olevien vesien nimiä. Kulttuuri kuvastuu nimistä: yhden peruskarttalehden alueelta Kihniöstä on nimiarkiston kokoelmista poimittu alun kolmattakymmentä pyyntikulttuuriin liittyvää nimeä (*Loukkumäki*, *Ritasuntti*, *Virkaneva*) sekä Hartolan, Joutsan ja Pertunmaan rajoilta saman verran kaskinimistöä (*Huuhanmäki*, *Pykälistö*, *Rasimäki*).

Kenttätutkimusten lisäksi tarvitaan useimmiten arkistotutkimusta: asiakirjoja, karttoja sekä nimiarkistojen kokoelmia ja hakemistoja. Näytteenä on valittu Suomen valtionarkiston 1500-luvun asiakirjoista kolme pitäjännimen selitystä: *Espoo* < Espää 'Haapajoki', *Laphee* < Lapinvesi, *Teerijärvi* < Tervajärvi. Hauhon Taipaleenmaan *Kojjärvi*-nimi saa puolestaan selityksen maanmittaushallituksen arkiston kokoelmista: v. 1760 piirrettyssä kartassa nimi on Koivujärvi (Käifwuerfiw).

Nimenanto

Tutkimusosaston toinen puoli esittelee nimeämistapoja. Nimet ovat rakenteel-

taan joko yksiosaisia (*Niemi, Katinhäntä, Päivätön*) tai kaksiosaisia (*Pitkä/niemi, Pitkäniemen/kari, Pieni / Ojaniitty*). Perusosa on itse paikkaa tarkoittava sana tai nimi ja määrite jonkin paikan ominaisuuden ilmaus. Nimistä on syntynyt uusia nimiä. Ne ovat ketjuuntuneet saamalla määritteen tai toimimalla itse määritteenä, esim. *Niemi* → *Pitkäniemi* → *Pohjois-Pitkäniemi* / → *Niemennokka* → *Niemennokkanarit* → *Nokkaraivio*.

Nimien perusosia kuvataan Rymättylän saarten nimien ja Kokkolan seudun vesistönimien avulla. Kummassakin tapauksessa on tutkittu paikan koon ja sijainnin yhteyttä nimien perusosaan sekä levikkikarttojen että tilastojen avulla. Kokkolan seutu on vanhalla kielirajalla. Ensimmäiset, arvioiden mukaan 1200-luvulla tulleet asukkaat puhuivat suomea ja antoivat seudun vesille *-järvi* ja *-lampi*-perusosaisia nimiä. Vesien suuruuden mukaan piirretty pylväsdiaagrammi osoittaa, kuinka myöhempien ruotsinkielisten asukkaiden käytössä vanhat suomalaisnimet ovat muuttuneet *-träsk*-perusosaisiksi Kokkolan—Alavetelin—Kruunupyyn alueella, mutta *-sjö*-perusosaisiksi Teerijärvellä.

Erityyppisten määritteiden frekvenssiä esitellään Suomenjoelta ja Turunmaan saaristosta otetuin esimerkein. Alueet poikkeavat toisistaan melkoisesti. Suomenjoen suomalainen sisämaamaisema rakentuu metsistä, järvistä ja pelloista, Turunmaan otos on ruotsalaista ulkosaaristoa. Kielen, maiseman ja kulttuurin erosta huolimatta nimien määritteet jakautuvat miltei prosentilleen samoihin nimeämisperusteluokkiin. Kummallakin alueella 42 % määritteistä ilmoittaa paikan sijainnin (*Eteläniemi, Heinäsalmekorpi, Rajaniitty; Byviken, Norrviken*). Suomenjoen nimien määritteistä 15 %, Turunmaan 13 % antaa tiedon paikan omistajasta (*Heikinkallio, Mannilanniemi; Nygårdsängen*). Suomenjoella 12 % ja Turunmaalla 10 % määritteistä ilmoittaa, mitä paikalla on (*Pirttilahti; Eknäset*). Saaristonimissä paikan muoto (*Långskär*) on olen-

nainen nimeämisperuste (5 %). Kummallakin alueella 5 % määritteistä kuvaa paikan kokoa (*Pienioja; Lillö*). Suomenjoella 6 % ja Turunmaalla 4 % määritteistä perustuu paikan käyttöön (*Hevoshaka; Mjölkanudden*).

Viljelyn ja nimistön kehitystä yhden kylän piirissä kuvataan Ylistaron Untamalan ja Liljendalin Hopomin esimerkein. Kartoin kuvataan kolme aikatasoa, esim. Untamalassa vuosia 1750 ja 1903 sekä nykytilannetta. Vanhimpana aikana peltoala on ollut pieni, mutta niitty- ja hakamaina ovat jo silloin olleet miltei kaikki nykyiset pellot. Niityt ja haat on vähitellen raivattu viljelykselle. Varsinaiset pellonnimien perusosat *-pelto, -vainio* ja *-kytö* ovat vanhimman peltoalueen nimien perusosia. Kylän laitamien myöhemmin raivatut viljelykset ovat säilyttäneet alkuperäiset luontonimensä, mm. *-luhta, -neva* ja *-laakso*-perusosaiset.

Kieliraja ei ole juuri missään ollut ehdottoman jyrkkä, vaan nimiä on lainattu sen kahden puolen. Kartta osoittaa, että täysin ruotsalaisella Saaristomeren alueella on jo tärkeimpien nimien joukossa satakunta vanhaa suomalaislainaa. Tarkemmin tutkittuina Houtskarinnimistöön suomalaislainat (1 % nimistä), esim. *Roslax* < -laksi, *Volot* < -luoto, *Kivimo* < -maa, *Storpensor* < -saari, *Mossala* < -salo, osoittautuvat kauttaaltaan saarten ja rannan nimiksi, siis pikemminkin seudulla tilapäisesti oleskelleiden kalastajien kuin vakinaisten asukkaiden antamiksi.

Nimitaito

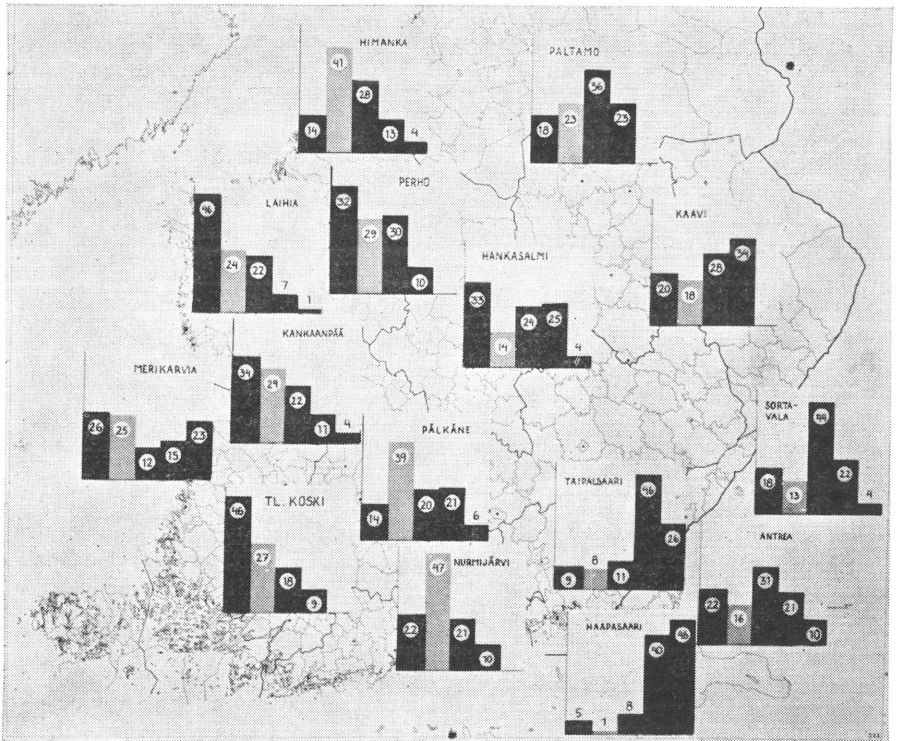
Uusinta nimistöntutkimusta edustaa nimistönsosiologia. Näyttelyssä esitellään Pohjanmaan ruotsalaisalueen itälaidalta Teerijärven Småböndersin kylästä tehdyn tutkimuksen tuloksia. Ikäryhmien perusteella valittuja kyläläisiä lapsista vanhuksiin saakka on haastateltu ja yritetty näin selvittää, kuinka suuren osan kylän nimistä eri-ikäiset asukkaat hallitsevat ja kuinka kauas kotoa nimitaito ulottuu. Haastattelutulosten mukaan piirretyt diagrammit

osoittavat, että miehet yleensä taitavat nimiä parhaiten, vanhat jopa 70—80 % kylän nimistä. Naisten nimitaito on heikompi, harvoin yli 40 %. Tutkimus osoittaa lisäksi, että mitä vähemmän småböndersiläinen taitaa nimiä, sitä suurempi osa hänen hallitsemistaan nimistä on lähellä kotia, korkeintaan kilometrin päässä kotipiiristä.

Nimistösuunnittelu

Uusien nimien luominen on erityisesti Helsingin seutujen nykyinen nimiongelma. Näyttelyssä on esillä Espoon alue-nimien suunnittelun periaatteet. Alue-nimiksi pyritään Espoossa saamaan seudun vanhoja, historiallisesti arvokkaita nimiä, mm. kylännimiä, jotka uuden kaa-

voituksen myötä ovat vaarassa jäädä unohtuiksi. Nimen katsotaan ensi sijassa kuuluvan tarkoittamansa alueen vanhalle keskukselle, esim. kylännimi kylän vanhan asutuksen paikalle. Vanhat nimet eivät kuitenkaan riitä, vaan tarvittaessa luodaan entisiin nimiin perustuvia uudisnimiä joko määritteen mukaan, esim. *Matinkylän* osa-alueiksi *Matinlahti* ja *Matimmetsä*, tai perusosan mukaan, esim. *Latokaski*-nimisen alueen osiksi *Ohrakaski* ja *Kantokaski*. Seudun alkuperäisille ruotsalaisille nimille muodostetaan suomalaisia vastineita kahdella tavalla: helpot, merkitykseltään yksiselitteiset nimet käännetään, esim. *Notudden* — *Nuottaniemi*, *Ladusved* — *Latokaski*, mutta vaikeammat nimet muunnetaan suomalaisempaan asuun, esim. *Distby* — *Tiistilä*, *Svinö* — *Suino*.

Nimistön koostumus. Pylväät vasemmalta oikealle kuvaavat asumusten, viljelysten, maastokohteiden, vesien ja saarten nimien prosentista osuutta kunkin pitäjän nimistä.

TUUSULAN NIMIPÄIVÄ

Kuutisenkymmentä kunnallisten nimitoimikuntien jäsentä eri puolilta maata kokoontui kalevalanpäivänä Tuusulan kunnallisopistoon pohtimaan nimistön-suunnittelun ongelmia. Tämä nimipäivä oli ensimmäinen laatuaan, ja sen järjesti Suomen nimiarkisto. Ohjelmassa olivat mm. esitelmät kaavoituksesta, nimitoimikuntien tehtävistä ja nimeämisen periaatteista, kokoelmien ja arkistolähteiden käytöstä sekä kaksikielisten alueiden nimikysymyksistä. Esitelmiä seurasi vilkas keskustelu, ja osanottajat toivoivat tämänlaatuisen nimipäivän vuosittaista viettoa.

PUHUTTELUNIMIKILPA

Pitkälti yli nimiviikon jatkuu Kalevalaseuran ja Suomen nimiarkiston järjestämä puhuttelunimien keruukilpa. Kilpailukutsu kuuluu kahtaalle, koululaisille ja suurelle yleisölle. Koululaiskilpa alkoi jo ennen nimiviikkoa. Tarkoituksena on saada tietoja koululaisten tovereistaan ja opettajista käyttämistä puhuttelunimistä. Yleisen sarjan kilpa on tarkoitettu täydentämään edellisen, v. 1958 järjestetyn kansanomaisten puhuttelunimien keruukilvan aineistoa.

Nimiviikon aikana nimiasioita käsiteltiin radiossa ja sanomalehdissä. Useissa eri puolilla maata järjestetyissä kalevalanpäivän tilaisuuksissa pidettiin nimistöaiheisia esitelmiä. Viikon aikana piti nimiarkisto yhteistoimin radion kanssa yllä tehostettua nimipalvelua. Tällöin yleisöllä oli mahdollisuus kysellä nimiasioita. Myöhemmin radio on ottanut nimiviikon nimistöaiheiset ohjelmat julkaisusarjaansa. Kalevalaseuran 52. vuosikirja on Nimikirja. Sen 1. painos myytiin kuukaudessa loppuun.

Ritva Liisa Pitkänen